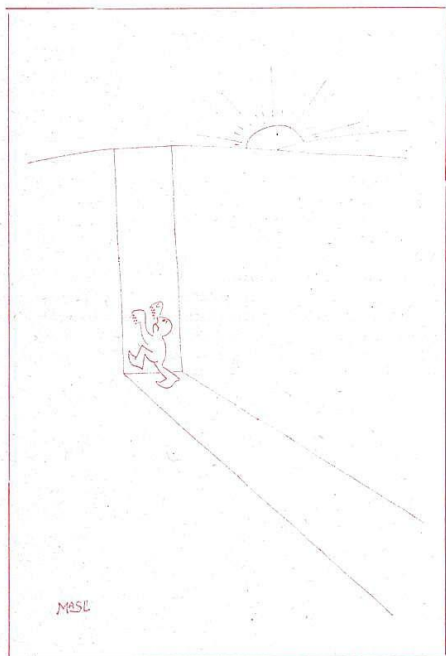

O RAVNICI

Ravnica je stišaj uzbibane zemlje, trenutak čitnje u nemuštoj zemljinoj buci vrleti i jaruga; tišina gusta i stvrdnuta toliko da se iz nje uzalud, kao ruka davljenika na pučini, propinje slutnja ili sećanje na dalek i nevidljiv planinski zemljin uzvik. Ta pustarski razjapljena raskrsnica vetrova, čiji nas beskraj baca u klonuće, nedovršena je i nedovršiva. Vaseljenski Nagon Izumevanja i Gradnje zastao je usred posla, uvidevši da mu nema kraja, zamoren, obeshrabren njegovim silvilom, ostavljajući ravnica nedogradenu, kao najporazniji dokaz siromaštva sopstvene mašte i umeća.

Ravnica je sasvim nesmotreno otvorena: preko njenih nezaštićenih rubova iz daljine u nju nezaustavljivo nahrupljuju nepoznati predeli koji će nas poplaviti, surovo raniti, dok samozaboravljeno iz njive iščekujemo biljku ili strasno utiskujemo, u noći, svetlo svoje krvi u devojačko rame. Porozni i vazdušasti, izmaglicom presvućeni, nestvarni, vidici su

u ravnici odmaknuti od očiju daleko, u nedogled; nema u šta da se upre, na šta da se osloni vid. Nigde daljina nije strašnije otvorena: nigde tako preteći vidljiva i, u isti mah, tako gorko nedosežna. Zato se, ponekad, učini da je u ravnici nebo ipak najbliže, čak i u dan visok, sav modar i zvonak od vedrine. Ali ni u vaseljenu nije ishodišta, jer se nebo, vlažno i otežčalo, spušta nisko, sasvim nisko, naleže na zemlju, spljeska i u kal uglubi vaznesenu misao i kuće od naboja, od te zalud uspravljene zemlje. U tom raspuknutom prostoru koji se odsudno razliva na sve strane, nepovratno odlivajući i deo nas u daleke nigdine, zebnja zbog osećanja nesklonjenosti drhtavo i kužno zri u čoveku.

Raskriljena, a bez mogućnosti za pogled koji ne bi bio zagledan u nju, ravnica se ne menja, nikad ne odustaje od sebe. Ona samo do besomučnosti ponavlja svoja već davno viđena lica: puste i slatine, svetle bujice žita, zamajane vetrenjače, dermove kao sinje znake dokolice, ali i samoće, jarkorumene plansaje bulke, dolme, bele i slatkaste pucnjave bagrema u maju, peščare, začudujuće bele mrlje salaša, ritove, bludne mirise konoplje, šikare, metalnu žablju pređu koja premrežava noć, garave glasove vrana, vašarišta, bokternice, cime pognute od teških sunaca na svom vrhu, lenije koje ne vode u drugi, vedriji, pod nebo uzmet predeo, nego opet i opet u zemlju bez kamena, razrovanu i duboku, u koju se nezadrživo tone do članaka, do kolena...

U izuzetnim trenucima ponudi promenu, no varljivu: u letnji dan, u daljini, u nedohvatu, nudi talas jare, širok, bez obala, koji grgolji čitavim vidikom i, čini se, doziva u — drugo. Ali, jara se, na svaki naš korak zapućen ka njoj, preza i odmiče tačno prema meri našeg primicanja. Sta je drugo i taj prividni poziv nego ponuda nekakve »vode«, razlivena i ustajale, zatomljene u jednoličnost i stalnost postojanja, izmahnute toku i promeni, šta je drugo ta vodena ravan do opet samo jedan oblik, samo jedno lice ravnice, koja ne dolazi, niti će oteći.

Zato ravnica, jednolična i zamorna, u sećanju nikada ne svanjiva, nego se, siva, javlja u mutnom svetlu. Ni u sećanju je, rasplinuta i neobuhvatna, ne možemo sabrati. Njena prizivana slika, iako poznata i štura, ne javlja se hitro i sva odjednom, no sporo i u parčadima, međusobno sasvim jednakim, ali ipak nespojivim. Ona ne sevne u nostalgiji kao što to ume ljeskava vrpca reke ili tvrd obris brega, koji, puni i celoviti, vidljivi u svojoj odsutnosti, brižnu u zaumlje. Beznadežno polegnuta u umornu, mrtvu ravan, ravnica ne pristaje ni u snatrenju da bude sažeta u vertikalnu privida.

Ako i nije uzaludno i bez razloga, naporno je promicanje ravnicom. Sa svojim vazda istim slikama, prostor tromo

teče unazad niz put i prolaznika, pri dnu vidika blago se zaobljava, zaošjjava, kruži sve brže i brže, — i prolaznik shvata da je u središtu ogromnog zamajca čija ga besomučna vrtinja besprizivno priljubljuje za tačku na kojoj je. Nesavladivost prostora ravnice ne potiče iz njene ogromnosti, nego iz neumornog umnožavanja njene istovetnosti. Ne može se lako proći ravnicom, domoći joj se ruba, izbaviti u drugi, drukčiji predeo.

Kako nestvarno, a zaglušno zvrji i ječi štreka u letnji smiraj!... Krošnje topola s nevericom, upaničeno se zgladaju: zar je zaista moguće da se nešto kreće preko ovog izvaljenog zemljinog trupa, koje nikuda neće, nikuda ne može? Putovanje?... Putovati ovim predelom — eto imena najluđe hrabrosti! Jer, kako se može krenuti sa žarom iz jednog predela ka sličnom, u isti?!

Putovanje ravnicom nije avantura, nego kazna. Ono u putnika useca ožuljak istovetan onom koji na nežnoj opni našeg bića ostavlja morna misao koja nikako neće da se ispere iz uma u budnom noćnom satu. Razumljivo je što putnika u ravnici zagledaju saćutno i s pozorenjem: da je u njemu mudrosti i poštenja, ostao bi tamo odakle je; što bi se lomatao drumovima — kad je svud isto!

Ravnica je nepromenljiva. Iako naizgled hitro i lako, godišnja doba je ne menjaju zapravo, nego samo po sto i prvi put prevrću njena lica i naličja.

Velika černozemna pogača puši se u zapahu proleća... Biljka uznosi zemlju u svetlost!

Sunčan dan sručuje se u ravnica u jednom komadu, tust i težak; zri u prepodnevlje, u podne zuji, u poslepodnevni sat užeže se, oznoji, slepka, dušča u omorini. Cureći niz prašnjavo lišće i puzeći po lenijama, klizeći niz žabokrečinu bara, svetlost se umusa. Ravnica se iskupljuje pred svetlošću otkrivajući njenu vitku i caklavu narav u bistrom sjaju žitnih vlati.

Nigde nije tako širok i tih večernji pad sunca i nigde tako lagano a neumitno ne raste noć.

Sjeseni se, ravnica potavni, od tmule svetlosti posive lica i misli. Požari leta, — ništa na njih ne seća. Lišćem se više ne spira vid, osanuo je šikljaj hlorofila, trave su ugašene: sa jezom staje noga na njihov smeđ pepeo. Ravnica uvlači pod svoju masnu i grjilu kožu hladne otpatke leta, ispija oblake, usrkiva vazduh i nebo. Sve tone u nju. Ni glasa. Čovek grlom u san, ne bi li tamo naišao na izmišljenu a plavu dušu vazduha. Tmasti pokrovci magle ljigavo puze atarom, crno grumenje sluzave zemlje, u bolesnoj gladi, halapljivo sisa njeno jalovo mleko. Zalud je suncu kroz maglu. Onaj koji ne sme licem pred svet, koji bi da bude zaboravljen i da se ni sam ne seća sebe, — ulazi u maglu toliko duboko dok mu ona ne razjede trag kojim bi se vratilo.

Topot kiše, taj pljusak straha u svet koji će biti smaknut. Crnica zrači svoju tamu u kišu, koja ovde ne otkriva štedru belinu kamena, nego, smračujući nardu, svojim gustim koncima zašiva tvrdo lice neba za kal ravnice.

U pozno jesenje ravnica gnjecavo bubri, trulo se goji: zamazuje vidik i prska na usnu u poljupcu.

Ravnica pod snegom je poput čela deteta u snu bez sećanja, kao veliko jer bez bola postojanje onoga kome je već pisan život, a još se nije dogodio. Pod snegom, u čistoj ćutnji — iz koje je isprana lepljiva smola biljke i čovekova ukaljano ruka koja bi sve da izmeni prena meri i potrebi svoje gladi — ravnica je zaleđena u bezvremenost: ništa još nije bilo, sve tek treba da se dogodi. Takvu ravnicu ne možeš dosegnuti, ona je duboko u sebi. Ni glasom, ni rukom, ni semenom, ni suncem ne možeš je dozvati napolje, u dan. Stojim u njenom snegu dokle god sve ne zabeli u meni: i opora, zaboravom zatavljena lica žena pod mojim rebrom, i strah od ogromnog muklog prostora u koji ću biti potopljen iza smrti.

Kad sunce u zeleno vedrom januaru slušišti sa zemlje kožicu mraka, sev osnežene ravnice šiklja u vaseljenu, gde, remeteći kloket prostora i menjajući raspored planeta, utiskuje bleštav žig zemlje u etar. Dok, u zimi, gledam kako su jednim zamahom sa ravnice belo zbrišane oznake predela i doba, pomislim: sve je zamrznuto, ništa se ne menja, sve ostaje kako je zatečeno... Možda ipak, ipak niko od nas neće umreti. Kad već jesmo, što bismo umirali? Ako bi trebalo da umremo, ne bismo se, nesumnjivo, ni radali.

Uz ravničarsku reku godina se čini kao vek. Zrela dudinja lagano i teško kaplje u ustajalo leto: u ravnici vreme ne teče. Kao nigde drugde, ovde je porazno jasno da ono nema početka i da nikada neće iscuriti. Ne tanjeći se i ne debljajući, uvek isto, neokrnjeno, ostaće tu, ubareno, sa skramom žabokrečine i plesni na svom uprašenom licu. Veliko šuplje vreme stoji nad ravnicom. Nema toga vetra koji bi ga razvejavao, ni tokova doba koja bi ga načela i potrošila. Česte mène biljke ne mogu ga ubrzati ni zgusnuti. Dok ga dišemo, na jeziku osećamo bljutav ukus večnosti, a kad ga budemo zbirali, takvo prozuko, dokolicom i dosadom namočeno, mrtvo, moći će se sažeti u dan, u tren, sav od bolne želje da nam neki drugi, zapravo prvi pravi život bude začet u drukčijem predelu, u drukčijem vremenu.

Ako postoji večnost, ona nije u vrleti, gde sunčana zraka poput britkog noža reže i cepa, gde vreme puže uz litice, odbija se od njih, odjekuje, nagrće kroz klance i dere se o oštrome stenje, razbijajući se i spajajući, tekući, menjajući uči se. Ako je ima, večnost je legla na ravnicu, pritisla je, jer nema ničega što bi joj se usprotivilo, što bi je prenuo iz njene smrti po kojoj je živa. Privid su sezonski, kratkodahni zanosni bilja. U večnosti nema događanja, koje je proticanje, koje je, dakle, vreme. A ljudi ravnice ne stare od njenog vremena, jer je nepomerljivo, nego tarući se o oranicu, rastočeni nepromenljivošću zemlje i vremena, — upravo onim što im je naizgled obećavalo nepromenljivost i stalnost.

marjan rožanc

POPAJEVA SMRT

Istorija je naša najveća i najslada samoobmana; to je naše dvehiljadegodišnje bekstvo od surove istine o nama samima, koje nam nikada ne uspeva savim, a, ona je u isto vreme, i naš srazmerno udobni boravak u prividnom i iluzornom, naša najuspešnija nadoknada za autentični život i autentičnu smrt. U istoriji umiremo, sahranjujemo mrtve i pišemo im nekrologe, ali pri tom nabrajamo zasluge pokojnika za njihov uspešni život, navodimo dela koja su ostala iza njih i koja su neprolazne vrednosti; ukratko, u istoriji i samu smrt odbacujemo samoobmanom, tobože: ono što je trebalo da propadne i da umre, sada je umrlo i sahranjeno, ali besmrtni duh pokojnika živi s nama i — i dalje se raduje životu. A u okrilju te istorijske prividnosti gotovo da više nema prostora za lucidnu misao, za zastrašujuću činjenicu ili uzbudljivi zov koji bi trebalo da nam kaže kako je taj i taj čovek, i pored svega, zbiljski i neopozivo mrtav.

Slično je i sa Popajevom smrću. Momač je inače smrtno ranjen i nesumnjivo umire, ali pri tom pada i ustaje, vraća se u život, i, jednom reči, on je neuništiv, u samrtnoj jezi sve lepši i sve više produhovljen — na način na koji je produhovljena istorija u kojoj se sve to događa. Poprilično vremena pre smrti on više nije živ, ali je uzdignut u istorijski ideal i zato nema pucnjave koja bi ga istinski mogla ubiti. S krvlju koja ističe, iz njega ne ističe i život, naprotiv, svaka prolivena kap krvi čini ga još postojanijim, prisutnijim i življim. Zato nas njegovo umiranje i njegova smrt ne uzbuđuju, ne užasavamo se njima i ne žaloste nas, nego nas nadahnjuju uzvišenim i srećnim osećanjima. Ukratko, Popajevo umiranje za nas je najlepše umiranje kojim smo prisustvovali, a njegova smrt — nešto neizmerno lepo.

No, kako to smrt može da bude lepa? Svakako je lepa samo zato što nije zbiljska i neopoziva smrt, jer Popaj uopšte ne umire. A ne umire zato što se u istoriji jednostavno ne može umreti, jer u istoriji živimo na prividan i iluzoran način, pa i umreti možemo samo na izgled; smrću se konačno uključujemo u istoriju i započinjemo svoj boravak u njoj.

Pitanje je, ipak, da li je Popajevo istorijska smrt, na prvi pogled tako neizmerno lepa i uznesena, odista besmrtnost i sami život koji bi trebalo da opravda našu ushićenost? Tačnije: da li je istorija zaista jemac produženja života, kojim smrt biva istinski prevladana, ili je u istoriji Thanatos zaista Eros, a Smrt — Život, die mildeste Form des Lebens, kako bi to rekao Rilke. Da li je naše istorijsko bivanje odista samo zrenje smrti, koja nije ništa drugo do potpuniji i srećniji život? To je, uostalom, pitanje koje ne postavljamo u istoriji, ali na koje povodom Popajeve smrti moramo odgovoriti, i to negativno. Negativno zato što u istoriji nema ni istinske niti neopozive smrti, pa ne može biti ni istinske nade niti vere u besmrtnost, sigurnosti u posmrtni život ili vaskrsenje. A negativno i zato što je istorijska smrt — kao što smo videli — lepa. Kad smrt ne bi bila slutnja lepšeg i srećnijeg života, onda je ne bismo mogli doživljavati kao nešto lepo — naprotiv, imajući je na umu, naš bi život postao još nesnošljivija patnja, a smrt istinska spasiteljka. Popajevo umiranje i smrt posmatrali bismo, dakle, sa kjerkegorskom strepnjom i strahom da, možda, i sami nećemo moći da umremo i budemo sudeonici Popajeve radosti.

Popajevo smrt je, prema tome, pre svega i samo lepa. A to znači da je samo istorijska smrt kraj istorijskog života koji teče u iluziji istorije i koji se može okončati takođe samo iluzorno. Popajevo smrt je igra u okviru istorijske prividnosti i uživanje u toj igri, uživanje u činjenici da ni život ni smrt ne živimo sasvim zbiljski, da smo pobešli od svojih životnih zakonitosti i uzdigli se iznad njih. Istorijom, pošlo nam je za rukom da sve zakonitosti odbacimo i da ih prenesemo u područje iluzornosti, u kojem smo podjednako gospodari života i gospodari smrti. Ne uživamo samo u bekstvu od istine, nego i u perfekciji tog bekstva.

Živimo u istoriji kao samoobmani i, jednom reči, sve nam je moguće, jer baš ništa nema svojih dimenzija i svoje stvarne težine, ni život ni smrt. A ustrajati u toj iluziji, raspirivati tu iluziju — najveći je užitek, to je ono najlepše što se može doživeti, a, u isto vreme, i granica sveta, koju smo izgradili po sebi i za sebe. Jer, čim prizovemo u svest činjenicu da istinski moramo umreti — a umrećemo zaista i neopozivo — stvari se komplikuju, iako se nimalo ne menjaju. Uskraćeni su nam radost i lepota, pa moramo tražiti pravo produženja života ovde i sada, mada znamo da je to izvan naše moći i izvan istorije.

Preveo sa slovenačkog
GOJKO JANJUŠEVIĆ